

29.

Katalog:

- literarni programi in manifesti
- vloga Levstikovega literarnega programa

Berilo 2, str.11

FRAN LEVSTIK: POPOTOVANJE OD LITIJE DO ČATEŽA

L. 1858 je Levstik izdal ta spis v Slovenskem glasniku, literarnem časopisu. Notranja spodbuda za Levstika pa je bila, da Slovenci, razen na področju pesništva, zaostajajo za drugimi evropskimi narodi.

Vloga Levstikovega literarnega programa:

Delo ima dvojen pomen:

Je izreden primer krajše potopisne pripovedi. Avtor popiše kratko pot, ki jo je s prijateljema prehodil od Litije do Čateža. Niza objektivna dejstva s potovanja po dolenskih gričih, dodaja podatke o gospodarskih in etnoloških zanimivostih tamkajšnjih krajev in ljudi. Ker je pripoved prvoosebna, avtor pogosto navaja svoje mnenje o etnoloških značilnostih. Potopis trezno beleži, opisuje in komentira stvarni svet.

Delo vsebuje slovstveni oz. književni program, ki ga je postavil v potopisni okvir. Program ni zelo obsežen. Njegova misel se v tem delu zgosti okrog literarnih vprašanj. Poskuša odgovoriti na vprašanje, kakšno literaturo Slovenci potrebujemo. Hkrati pa v sistematični obliki podaja nekaj predlogov. Gre za razpravo o nalogah in zvrsteh ter slogu takratnega slovenskega slovstva:

- slovstvo naj služi ljudstvu, njegovi zabavi, pouku in osveščanju;
- v ljudskem jeziku naj pisatelj prikazuje življenje ljudstva (ljudstvo naj v delu vidi svojo podobo);
- važnejša od lirike sta pripovedništvo in dramatika;
- osrednjo vlogo v romanih naj ima kak slovenski veljak (trden kmet), opisano pa naj bo tudi življenje vaških posebnežev, rokovnjačev, desetih bratov...
- igre, romani, novele naj ne prikazujejo mestnega življenja, saj slovenščina še ni dovolj omikana za to okolje;
- pisatelj naj ne opisuje zunanjih podrobnosti (okolje, ljudje), marveč človekove značaje in dejanja.

Tega programa se je deloma držal le Jurčič. Ostali sodobniki programa niso upoštevali. Zaradi razsvetljenske naravnosti, ki jo je Levstik oprl predvsem na kmečkega bralca, program ni mogel predstavljati splošne spodbude za slovstveno delo. Kljub temu je Levstikov program ostal najizvirnejši in hkrati najpomembnejši dokument o razvojni slovenski književnosti v 2. polovici 19. stoletja.

Literarni programi in manifesti:

Med prednike slovenskih literarnih programov lahko prištevamo uvode in predgovore protestantov k njihovim knjigam, ki so jih tiskali v 16. stoletju na Nemškem, kjer so bili v izgnanstvu in so jih tihotapili v sodih čez Alpe v domovino. V teh knjigah še ni šlo za leposlovje v današnjem pomenu besede, temveč za versko, nabožno slovstvo, ki naj bi pridobivalo in vzgajalo protestantske vernike (npr.: trije programski spisi Primoža Trubarja: Katekizem, Abecednik, Cerkovna ordninga). Obdobja po reformaciji so ostala brez javnih programskih spisov, ker še ni bilo potrebe zanje. Razvite posvetne literature še ni bilo. Literaturo so pojmovali kot versko pomagalo in vzgojno sredstvo. Kar je nastalo drugačnega, si ni upalo svojih odmikov obešati na veliki zvon, ker bi takoj izbruhnili žolčni ugovori in seveda represivni ukrepi.

Slovenske literarne programe in manifeste je usodno determiniralo dejstvo, da so nastajali v zavrti literaturi, kar je posledica politične nesamostojnosti in totalitarnega političnega sistema. Umetnost je bila podrejen in razvrednotena v vzgojno in ideološko propagandno sredstvo, s čimer je bilo pisanje programskih spisov še toliko težje. Avtorji so morali svoje programe vtihotapiti v (ob)literarne zvrsti. V takšnih razmerah ni bilo prostora za najbolj radikalno programsko obliko - literarni manifest.

Manifesti, ki so sicer nastali pozneje kot v Zahodni Evropi, a v skladu z razvojem slovenske literature, so večinoma samostojna literarne zvrsti, nemalokrat satirična, in ne napovedujejo nobenega literarnega gibanja.